

Tebliğlerden Bir Demet

Risale-i Nur'da

ADALET

Prof. Dr. Colin Turner

Prof. Dr. Bilal Kuşpınar

Prof. Dr. Lenoid Sykiainen

Prof. Dr. Abdelaziz Berghout

Prof. Dr. Muhammed er-Rûkî

Dr. Najm -Aldeen Kerim Zengi

Dr. Necip Ali Abdullah es-Sûdî

İSTANBUL İLİM VE KÜLTÜR VAKFI

Hazırlayan
İstanbul İlim ve Kùltür Vakfı

Kapak Tasarımı
Kuars Ajans

Mizanpaj
Mega Basım

Baskı ve Cilt
Mega Basım
Çobançeşme Mah. Kalender Sk.
No: 9 Yenibosna / İstanbul
Tel: + 90 212 551 11 19

Yaratılıştaki Adalet Ve Denge: Nursî'nin Analizi

Prof. Dr. Bilal Kuşpınar,
McGill Üniversitesi, Kanada

Giriş

Başlangıç olarak, Nursî'nin *adaleti* Kur'an'ın dört esas maksadı ve temel öğretilerinden biri olarak gördüğüne işaret etmek yerinde olacaktır; diğer üç Kur'ânî maksat ise, *tevhid*, *nübüvvet* ve *haşir* yani öldükten sonra dirilmedir.¹ O aynı zamanda, bu dört maksadın Kur'an'ın tamamına nüfûz ettiğine inanmaktadır; öyle ki, şayet dikkatli bir şekilde bakılacak olursa, söz konusu maksatların Kur'an'ın her bir âyetinde, her bir ifadesinde, her bir kelimesinde görülebilmesi mümkündür. Üstelik, Kur'an'ın her bir cüz'ü, Kur'an'ın küllüne, yani tamamına birer ayna olarak kabul edilir. Bu yüzden, *Tevbe* suresi dışında Kur'an'daki bütün surelerin başında yer alan *Bismillâhirrahmânirrahîm* kelâmında bile bu maksatlar görülebilir. Meselâ *er-Rahmân* kelimesi, Nursî'nin tahlillerine göre, kainattaki *adaletin* tesis ettiği *nizam ve dengenin* varlığına açık bir şekilde işaret etmektedir².

¹ Bediüzzaman Said Nursî, *İşârâtü'l-İcâz*, thk. İhsan Kâsım es-Salihî, 2. baskı, Kahire: Sözlere Neşriyat, 1414/1994, s. 24.

² "Evet, *قل* kelimesi, Kur'an'ın çok yerlerinde mezkur veya mukadderdir. Bu mezkur ve mukadder olan *قل* kelimelerine esas olmak üzere bismillâh'tan evvel *قل* kelimesi mukadderdir. Yani, "Ya Muhammed! Bu cümleyi insanlara söyle ve talim et." Demek besmelede İlahî ve zımnî bir emir var. Binaenaleyh, şu mukadder olan *قل* emri, risalet ve nübüvveti işaretler. Çünkü resul olmasaydı, tebliğ ve talime memur olmazdı. Kezalik, hasrı ifade eden car ve mecurun takdimi, tevhide imadır. Ve keza, '*el-Rahman*' nizam ve adalete, '*el-Rahim*' de haşre delalet eder..." a.g.e.

Bu tebliğde *Risale-i Nur'da* tezahür ettiği gibi muhtelif anlamları ve dallarıyla takdim etmeyi amaçladığımız husus, son derece dikkat çeken işte bu yaklaşımdır; ki bu yaklaşım, adaleti ve ona eşlik eden bütün unsurları, *Rahman, Rahim, Hakîm, Âdil* gibi bütün isimleri yoluyla Allah'tan geldiğini kabul etmektedir. Ayrıca Nursî, köklerini Kurân'a dayandırdığı bu yaklaşımı, ilerde de göreceğimiz gibi, adâlet ve dengenin kâinattaki herşeye ve her varlığa konulduğuna itikad eden Gazalî, İbn el-'Arabî ve Celâleddîn el-Rûmî gibi hikmet erbâbı büyük Müslüman mütefekkirlerin düşüncelerinden de istifade ederek *metafizik adalet konsepti* diyebileceğimiz bir aşamaya doğru daha da geliştirmiştir. Bu düşünceyi Nursî, "*kainat ve içindeki eşyâ, adalet ve hikmet-i İlâhiyyeye şehâdet ediyor*"³ cümlesiyle berrak bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bu yüzden aşağıda Risalelerini daha yakından inceleyerek Nursî'nin *metafizik adalet konsepti'*ne sistematik bir şekilde ışık tutmaya çalışacağız. Bununla birlikte, incelememize başlamadan önce, *metafizik adalet konsepti'*nin mânası ile ilgili olarak bazı açıklamalar sunmak yerinde olacaktır. Bu ifade ile, iki maksadı dile getirmek istiyoruz:

Birincisi, bu muayyen kavramı, diğer etik, teolojik, sosyal ve siyasi adalet kavramlarından ayırmak; **Diğeri** ise, bizzat bu ifadenin de ima ettiği ve Nursî'nin yukarıda adı geçen seleflerinin de, insan (mikrokoz) ve evren (makrokoz) olmak üzere iki ayrı sahada inceledikleri adalet kavramının ruhânî ve evrensel boyutlarına dikkat çekmek. Öncelikli olarak, bu iki âlemin varlığını bizlere haber veren bizzat Kur'an'dır. Kur'an şöyle buyurmaktadır:

³ İşârâtü'l- İ'câz, s. 66.

Onlara âfak [kâinât] ve enfüste [insan ve insanın nefsinde] âyetlerimizi göstereceğiz (41:53).

Bu iki âlemde görüldüğü gibi âdalet, Allah'ın varlığını gösteren açık bir âyetten başka bir şey değildir. Kâinat, nizam ve mizan dilleriyle, Âdil-i Mutlak ve Hakîm-i Mutlak olan Allah'ın hikmet ve adâletine şehâdet etmektedir⁴.

Adâletin tarifi ve Kurânî Dayanakları

Nursî, evvelâ, filozoflar arasında çok yaygın bir şekilde kabul gören 'bir şeyi yerli yerine koymak' veya orta yol ya da mutedil fiil veya iki aşırı uç yani ifrat ve tefrit arasında bulunan vasat anlamına gelen adalet tarifini benimsemiş görünmektedir⁵. Bu lafzî mânaya Nursî kendi tahlillerini de ekleyerek adaletin herşeye hakkını vermek ve her varlığa düzen ve nizam içinde vücudunu in'am etmek olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda adalet, her bir mevcuda bütün bir varlığını göz önüne alarak, kendi kabiliyet ve istidadına göre layık olduğu şeyleri vermektir. O halde, işaret ettiğimiz gibi, adaletin söz konusu tarifini meydana getiren bir kaç zarurî bileşeni ve unsuru bulunmaktadır ki bunlar: *hakk, istidat, hassas mizan ve ölçü*'dür⁶. Haddi zatında, o tarif, hemen hemen adalet kavramında saklı olan muhtemel bütün boyutları bünyesinde barındırmaktadır.

Nursî adaletin yukarıda bahsedilen muhtelif mânalarını, bazı

⁴ Sözlür, 26, s. 115; The Words, 26, s. 480.

⁵ Burada verilen tarif, hemen hemen bütün klasik İslâmî kavram sözlüklerinin tamamında yer almaktadır. Mesela bkz. el-Curcânî, *el-Ta'rifat*, s. 161. İslâm'da adaletle ilgili genel bir araştırma için bkz., Majid Khadduri, *The Islamic Conception of Justice*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1984.

⁶ Sözlür, 10, s. 28.

Kur'an âyetleri ışığında ele alıp incelemektedir. Bu âyetlerin bir kısmı şunlardır:

"(Bu) herşeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır." (Neml 27:88) *"O Allah ki, yarattığı herşeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır."* (Secde 32:7) *"Bizim Rabbimiz herşeye hilkatini veren ve sonra da doğru yolu gösterendir, dedi."* (Ta Ha 20:50) *"Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl bina etmiş ve nasıl donatmışız! Onda hiçbir çatlak da yoktur."* (Kaf 50:6)

Üstte zikredilen en son âyette de işâret edildiği gibi, bütün mevcûdâtta, gözle görülür bir denge ve düzenin yanı sıra, son derece ölçülü bir düzen ve çok iyi bir şekilde tevzî edilen rızık ve bütün kâinata hükmeden bir hikmet vardır. Bütün bunların hepsi, Allah'ın herşeyi ihâta eden ilmine, hikmetine ve adaletine şehadet etmektedir⁷.

"Herşeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz." (Hicr 15:21)

Bu âyetle ilgili açıklama *Lem'alar* adlı eserin sonunda mühim bir yer işgâl etmektedir. Bu risâlede Nursî, Allah'ın *el-'Adl* ismiyle ilgili detaylı bir tahlil sunmaktadır. Bu âyetle ilgili tefekkürlerini Eskişehir hapishanesinde, dış dünyadan ve tabiattan uzak bir şekilde iken kaleme alması ayrıca kayde değer bir husustur. Buna rağmen, daha sonra da göre-

⁷ Lem'alar, 29, s. 769; The Flashes, 29, s. 389.

ceğimiz gibi, yaptığı yorumların bir çoğunun, kainatı ve içindeki hadiseleri bizzat maddî gözleriyle görüyormuş gibi, canlı bir şekilde yapılmış tasvirler etrafında dönüyor görünmesi de oldukça ilginç görünmektedir.

Yukarıdaki bütün âyetler ve benzerleri üzerinde derin bir şekilde düşünmek suretiyle, Nursî, şüphesiz bir şekilde, en başta kendi inanç ve kanaatının yanısıra, kendisi gibi düşünen mütefekkirlerin bu şehâdet âleminde kaynağında Allah cc. olan bir adâlet bulunduğunu ve bu yüzden de söz konusu adâletin 'Îlâhî Adâlet' olduğu şeklindeki kanaatlerini vurgulamaya çalışmaktadır. Aslında, 'Îlâhî Adâlet' kainatın yaratılışından beri küllî bir kanun olarak âlemde faaliyet göstermektedir. Aslında, bu kavramın kişinin bu dünyadaki hayatı ve varlığının yanısıra, âhiretteki varlığı ve hayatı için de önemli birçok mânası bulunmaktadır. İnsanın kainatta adâletin her şeyi kuşatan önemini takdir edebilmesi için, öncelikli olarak kendi yaratılışını, kendisini kuşatan maddî âlemin yaratılışı ile birlikte gözlemesi ve incelemesi gerekmektedir. Bunu yaparken, Îlâhî Adâlet bağlamında bu dünya hayatının mânasını anlayabilecek ve bu âlemde adâletin sürdürülmesi için daha duyarlı bir şekilde ferdî ve kolektif sorumluluğunu üstlenmeye başlayacaktır. Bu bakış açısından bakıldığında, Nursî'nin analizleri bizlere diğer faydaların yanısıra, Îlâhî adâletin şehâdet âlemindeki tezâhürlerini daha iyi bir şekilde görebileceğimiz ve hem bizde, hem de bizim dışımızdaki dünyada adâletin metafizik mânalarını kavrayabileceğimiz bir çerçeve sunmaktadır.

Kainatta (makrokozmu) Îlâhî Adaletin Tezâhürü

Nursî, insanın öncelikli olarak etrafındaki eşyâ ve varlıklara karşı müsbet bir tavır takınmasını ve herşeye sadece maddî

gözlerle değil, basiret gözüyle bakmasını önermektedir. Ancak o zaman insan, bütün kâinata yaygın ve hükümfermâ olan adaletin kurduğu dengenin farkına varacaktır. Zira böylesine manevî açıdan güç kazanmış bir göze, bütün mahlukat, Allah'ın hikmet, adalet, kerem ve merhametinin aşikâr bir işâreti ve gözle görülür bir şehâdeti olarak zuhur edecektir⁸. Bu durumda, insanın zihnî durumu, Allah'ın cc. İlâhî İsimlerinin, Sıfatlarının ve Fiillerinin tezâhür ve tecellîsi için bir mekan ve temsil alanı hüüviyetinde olan şehâdet âlemindeki eşyayı ve varlıkları gözlemlemesinde son derece önem arz etmektedir.

Tabiatla ilgili bu çok iyi bilinen geleneksel İslâmî bakış açısını teyid ederek Nursî, herşeyin kendi nefislerine değil, bilakis Sanî ve Hâlıkları olan Allah'a bakan yönler itibariyle maksat ve gâyelerle dolu olduğunu vurgulamak istemektedir. Herşeyden önce, Allah cc. *"binler kemâlâtın menbaı olan ve binler tabakât-ı cemâlin medârı olan, bin bir esmâsının müsemâmâsı olan Cemîl-i Zülcelâl"*⁹dir. O'nun her bir isminde sayısız nimetlerin bulunduğu binlerce hazineler gizlidir. Şüphesiz ki, bütün bu isimlerin sahibi olarak Allah cc., sadece bu âlemdeki herşeyin rızkını verip hayatını idâme etmekle kalmayıp, aynı zamanda onlara bir düzen vererek, mutlak kemâlde olan hikmetiyle de nizam altına almaktadır¹⁰.

el-'Adl ismi, bir ism-i 'Azam veyahut Nursî'nin ifadesiyle 'altı ism-i 'Azam'dan biri'dir. Bu ismin muhtelif tezâhürleri, devasa bir saray görünümündeki kainatın her tarafında ortaya çıkmaktadır:

⁸ Sözler, 10, s. 37.

⁹ Sözler, 32, s. 285; The Words, 32, s. 653.

¹⁰ Sözler, 32, s. 293; The Words, s. 672.

“Şu kâinat öyle bir saraydır ki, o sarayda mütemadiyen tahrip ve tamir içinde çalkalanan bir şehir var. Ve o şehirde her vakit harp ve hicret içinde kaynayan bir memleket var. Ve o memlekette her zaman mevt ve hayat içinde yuvarlanan bir âlem var. Halbuki, o sarayda, o şehirde, o memlekette, o âlemde o derece hayretengiz bir muvazene, bir mizan, bir tevzin hükmediyor; bilbedâhe ispat eder ki, bu hadsiz mevcudatta olan hadsiz tahavvülât ve vâridat ve masarif, herbir anda umum kâinatı götür, nazar-ı teftişinden geçirir birtek Zâtın mizanıyla ölçülür, tartılır. Yoksa, balıklardan bir balık, bin yumurtacıkla ve nebâtattan haşhaş gibi bir çiçek, yirmi bin tohumla ve sel gibi akan unsurların, inkı-lâpların hücumuyla, şiddetle muvazeneyi bozmaya çalışan ve istilâ etmek isteyen esbab başıboş olsalardı veyahut maksatsız, serseri tesadüf ve mizansız, kör kuvvete ve şuursuz, zulmetli tabiata havale edilseydi, o muvazene-i eşya ve muvazene-i kâinat öyle bozulacaktı ki, bir senede, belki bir günde hercümerc olurdu. Yani, deniz karma karışık şeylerle dolacaktı, taaffün edecekti. Hava gazât-ı muzırğa ile zehirlenecekti. Zemin ise bir mezbele, bir mez-baha, bir bataklığa dönecekti. Dünya boğulacaktı.”¹¹

¹¹ Lem’alar, 30, s. 800.

“Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O’nu tesbih eder. O’nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur”. (İsra 17:44)

Nursî, yukarıdaki âyeti tefsir ederken, mühim bir noktaya dikkat çekmektedir: Allah cc. yerde ve gökte herbir şeyi muhtelif hikmetlerle donatmıştır, her bir mahluk kendine has lisanı ile Allah’ın İlâhî sanatını ve herşeyi kuşatan merhametini med-hetmekte ve dile getirmektedir. Bu anlamda her bir bitki ve her bir ağaç, tohumdan, filizlenmeye, oradan tomurcuklanıp çiçek açmaya kadar gelişip açılmasının her bir aşamasında sadece Yaraticılarının birliğini değil, aynı zamanda O’nun hikmetini ve adaletini de göstermektedir ki, bunların herbirisi O’nun yaratmasındaki mükemmelliğe işaret etmektedir. Nursî’ye göre, Allah’ın adaleti sayesinde ki, herbir ağacın inkişaf ve neşv u nemâsı, son derece düzenli gelişim merhaleleri ve son derece ölçülü bir denge içinde meydana gelmektedir. Zira dikkatli bir göz için, Allah’ın kâmil hikmeti ve adâleti, kainatın her bir zerresinde görülebilir¹².

Nursî’ye göre Allah’ın Hakîm ismi ile dir ki, kainat her bir sa-hifesinde yüzlerce kitabın yazıldığı ve her bir satırında yüz-lerce sahifenin bulunduğu bir kitap şeklinde bize teşhir edilmektedir. Her bir kelimesinde, binlerce satır ve her bir har-finde yüzlerce kelime bulunmakta ve her bir noktasında kita-bın küçük bir fihristesi yer almaktadır. Bu muazzam kitabı dikkatli bir şekilde ve yakından incelediğimizde, bir kere daha ondaki muhteşem mizan ve mizana şaşırıp kalırız, öyle ki, on-daki en küçük ayrıntı bile, ahenkli bir şekilde bir diğer mah-lukla irtibatlıdır ve hiç bir köşesinde en küçük bir düzensizlik

¹² Sözler, 33, s. 306-7; The Words, 33, s. 700-701.

bile bulunmamaktadır. Üstelik, Nursî'nin Eş'arî tavrı benimseyerek teyid ettiği kainatta böylesine hükmeden mizan ve nizam, her zaman dinamik bir niteliğe sahiptir ve sürekli olarak tecdid edilmektedir¹³.

Nursî, dört yüz muhtelif bölükten meydana gelen ve iç içe olmakla birlikte, formları ayrı, erzakları ayrı, silahları ayrı, ilaçları ayrı olan bir orduyu, dört yüz bin nevi mahlukattan meydana gelen bitkiler ve hayvanların muhteşem ordusu ile mukayese ederek tasvir etmektedir. Herbir bitki ve hayvan, yeryüzünde bahar mevsiminde kendilerine ait çadırlarda durmaktadır. Dikkatli bir şekilde gözlemediğimizde, Nursî'ye göre, bu iki grupta, yani hayvanlar ve bitkiler ordusunda, Hak, Râhim, Rahman, Kerim gibi İlâhî isimlerin, nizam, düzen ve denge içinde, O'nun hikmetine ve adaletine uygun bir şekilde nasıl tezâhür ettiğini görebiliriz; ayrıca, hiçbirini unutmuyarak, şaşırılmayarak tanzim ettiğini, rızkını verdiğini ve idare ve tedvir ettiğini farkedebiliriz. Bütün bu hikmetli, düzenli ve mizanlı icraat, onun herşeyi kuşatan merhametli adaleti ve hikmeti sayesinde¹⁴.

Bu bakımdan Nursî'ye göre kainatta görülen İlâhî adalet, keyfî olarak uygulanan bir şey değil, bilakis, atomdan güneşe kadar herşeyde hükmeden ve her mahluka nüfûz eden Allah'ın hikmet ve adaletinin kaçınılmaz neticesidir. Yani, O'nun Hakîm ismiyle, herşey manalı ve maksatlı hale gelir, Âdil ismi ile de her bir mahluk o İlâhî menbadan kendine layık suret ve hilkatini alır. Üstelik, Allah'ın sonsuz hikmeti ve adaleti ile ki, maddî, manevî, arzî, semâvî her şey ve her bir varlık, sonsuz bir mükemmeliyette bir nizam ve düzen içinde tanzim edilir.

¹³ Lem'alar 30, p. 802; The Flashes, 30, s. 404-405.

¹⁴ Sözler, 32, s. 294; The Words, 32, s. 672-3.

Nursî bu noktaya vurgu yaparak, kainata baktığımızda, her bir mahlukta var olan küllî, mükemmel bir düzen ve tertip görüp şaşırıldığımızı ifade eder. Bizler daima, nazik bir mizan, kusursuz bir düzen ve hassas bir muvazenenin var olduğunu görürüz. Üstelik, böylesine bir mizan ve düzen her zaman devam etmekte ve en küçük mahluklara kadar herşeyi kuşatmaktadır. Bütün bunların arkasında ise, Allah'ın küllî hikmet ve adaletinin yanısıra, küllî ve herşeyi kuşatmış olan ilmi yatmaktadır¹⁵.

Bu küllî ilim, hikmet ve adalete göre, her bir şey mükemmel bir şekilde ve o şeyin kabiliyetine göre sanatkarârâne ölçülür ve kainatta en uygun yerine mükemmel bir düzen ve nizam içinde yerleştirilir. 'Kuşlara bakın, ne kadar güzel bir şekilde elbiseler giydirilmiş! Ne kadar kolay ve rahat bir şekilde kanatlarını oynatabiliyorlar ve her zaman onları nasıl kullanabiliyorlar! der Nursî. Bundan başka her bir mahluk, son derece dengeli vücutlarında ve güzel suretlerinde, hiç bir israf eseri görünmeksizin ortaya çıkmaktadır. Hiçbir şey boşu boşuna değildir. Bunların herbirisi, Sani-i Hakîm, Kadir-i Mutlak ve Âlim-i mutlak olan Allah'a şehadet etmektedir¹⁶.

Daha yakından gözlemlediğimizde, Nursî, kainatta tesadüfe veya gelişi güzel bir işe en küçük bir yer olmadığını ve bunun yerine, herşeyde kusursuz bir nizamın bulunduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu durum da, ancak İlâhî hikmet ve adaletin faaliyeti ve tezâhürü ile açıklanabilir. Daha açık bir ifade ile, bu fillerin fâili, herşeyi hikmetle planlayan ve her işini adaletle yürüten Allah'tır¹⁷. Benzer şekilde, hikmet ve

¹⁵ Mektubat, 21, s. 452; The Letters, 22, s. 273-4.

¹⁶ Bu ifadeler aşağı-yukarı şuradaki pasajda yer alan ifadelerin bir çevirisidir. Sözler, 33, s. 304; krş. The Words, 33, s. 695.

¹⁷ Sözler, 32, s. 276; The Words, 32, s. 634.

adâletinin mizanı iledir ki, Allah herşeyi ölçüp biçer ve yer-yüzünde neşreder¹⁸.

Bu noktada Nursî zımnen sorulan kelâmî bir suale de cevap vermektedir: Allah kendi hikmetine ve adâletine zıt bir şekilde hareket edebilir mi? Verdiği cevap pek tabii ki, olumsuz değildir. Allah –O’ne göre- hiç bir zaman ve hiç bir şekilde kendi hikmet ve adâletine zıt bir şekilde icraat yapmaz. Zira, madem ki O’nun hikmet ve adâleti sonsuz ve mutlak kemâldedir, o halde onun bütün icraatının da hikmetli ve âdil olması gerekmektedir. Ya da bir başka ifade ile, “hayr-ı mutlaktan hayır gelir, cemil-i mutlaktan güzellik gelir, hakim-i mutlaktan abes birşey gelmez”¹⁹. Bununla birlikte, Nursî’nin ifade ettiği gibi, dünyada kısa bir hayat geçiren insan, bu fani alemde Cenâb-ı Hakk’ın gösterdiği hakiki adâlete ne ulaşabilmekte ne de mazhar olabilmektedir. Bir çok şeyin mahkeme-i kübrâya, yani büyük hesap gününe tehir edilmesinin sebebi de zaten budur²⁰.

Ne olursa olsun, diğer bir çok rûhânî önder gibi Nursî için de inkar edilemez bir gerçektir ki, halk âlemi olan bu görülen dünya, varlık ve mevcûdiyeti için Allah’ın sonsuz kerem ve rahmetine istinad ederken, nizam ve şekli ve buna bağlı olarak da meydana gelen mükemmelliği için de O’nun sonsuz hikmet ve adâletine dayanmaktadır. O’nun hikmeti ve adâleti sebebiyledir ki, Allah her şeye istidadına layık ve münasip veya fitratının iktizâsına göre bir hak ve ölçü vermektedir. Bir mahluk, vücut ve varlığını devam ettirmek için gerekli olan hususlar bakımından fitratı ile neye ihtiyaç duysa ve talep etse, Allah en uygun bir şekilde ona bu ihtiyacı ihsan etmektedir.

¹⁸ Şualar, 9, s. 946; The Words, 10, s. 115.

¹⁹ Sözler, 10, s. 37; krş. The Words, s. 10, 97.

²⁰ Sözler, 10, s. 28.

Bir başka ifadeyle, “*istidad* lisaniyle, *ihtiyac-ı fitri* lisaniyle, *ıztırar* lisaniyle sual edilen ve istenilen her şeye daimi cevap ver(ilmektedir)²¹.

Daha önce de zikrettiğimiz gibi, Nursî’ye göre Allah’ın adâleti küllîdir ve herşeyi, her bir mevcudu, bütün bitkileri, hayvanları, insanları ve cinleri ihata etmektedir. Allah’ın bütün mahlûkata olan muhabbetinden ve sevgisinden dolayı, Hakîm ve Âdil de dahil olmak üzere, onların üzerinde İlâhî isimlerini göstermektedir. Bu noktada, Nursî geçmiş büyük mutasavvıfların mevzu ile ilgili düşüncelerini bütünüyle benimsemekte ve onlar arasında yaygın olarak bilinen aşağıdaki sözü naklederken, bir defa daha kesin bir şekilde Allah’ın *Vedud* isminin ehemmiyetini vurgulamaktadır:

“...*Vedud* ismine mazhar olan muhakkin-i evliya, “bütün kainatın mayesi, muhabbettir. bütün mevcudatın hareketi, muhabbetledir. bütün mevcudattaki incizab ve cezbe ve cazibe kanunları, muhabbettendir” demişler²².

Böylelikle Nursî, Allah’ın hikmet ve adâletini onun vedudiyeti ile yani mahlukata karşı sonsuz muhabbeti ile bağlamakta ve “*muhabbet-i İlâhiyenin tecellisinde ve o şarâb-ı muhabbetten herkes istidadına göre mest*”²³ yani bir nevi sarhoş olup kendisinden geçtiğini güçlü bir şekilde ifade etmektedir. Zahirde her bir mevcutta görülen adalet ve nizam ise, o *varlıklara olan muhabbetinden dolayı* aslında O’nun Âdil ve Hakîm gibi

²¹ Sözler, 10, s. 28; krş. The Words, 10, s. 78.

²² Sözler, 32, s. 285; The Words, 32, s. 652.

²³ Sözler, 32, s. 285; The Words, 32, s. 653.

İlâhî isimlerinden kaynaklanmaktadır. Burada, Nursî'nin bütün kâinata hükümfermâ olan ve bütün varlıklarda cârî olan böyle bir mizan ve mizanî, O'nun *Rahîm* isminden geldiği için *Rahîmâne* şeklindeki tasvirine işaret etmek gerekmektedir. Yani, Allah'ın adâleti, aynı zamanda bütün varlıklar için bir merhamet ve rahmet mânasını da taşımaktadır²⁴. Bu yüzden O'nun adaleti, merhametiyle bir ve aynı hükmündedir.

Şayet durum böyle ise, o halde dünyadaki kötülüklerin varlığını ne ile açıklayabiliriz? Bu son derece önemli suale, Nursî, -beklendiği gibi- kendisine ait *metafizik adalet kavramı* ile, ya da daha açık bir ifade ile, *İlâhî Adalet* açısından cevap vermektedir. O, şeytanın varlığında bir çok maslahat ve hikmet bulunduğunu söyler. Bunlardan birincisi, insanın kemâlât ve saadete nail olması, şeytanın vesvese ve hilelerine karşı mücâdele etmesi ile mümkündür. İnsanda sınırsız kabiliyet ve istidatlar bulunmaktadır. Bunların inkişaf ve gelişmesi ise, faaliyete bağlıdır. Bu da ancak şerli varlıklarla ve zararlı şeylerle mücâhedesi ile ortaya çıkar. Eğer insanın mücâdele ve mücâhedesi olmasaydı, melekler gibi olacaktı. Ancak açık bir şekilde görülmektedir ki, insan aklı ve irâdesi ile diğer bütün mahluklardan farklı bir durum arz etmektedir. O halde, "rahmet, hikmet ve adalet-i ilahiye" Nursî'ye göre, şeytanın vücuduna müsaade edip tasallutlarına meydan vermiş(tir)²⁵.

Daha önce de değinildiği gibi, Nursî'ye göre, tam da şeytanın yaratılması: insanın ahlâken tekâmülü ve rûhen tekemmül ve olgunlaşması içindir ve bu yüzden de, onun bu maksatla yaratılması sadece hayır ve âdil değil, güzeldir de²⁶. Nursî aynı özlü

²⁴ A.g.e.

²⁵ Lem'alar, 13, s. 618; The Flashes, 13, s. 104-105.

²⁶ Şualar, 2, s. 59; The Rays, 2, s. 40.

temellendirmeyi, *fenâ*, *zevâl* ve *mevt* yani ölümün varlığı için de ortaya koynaktadır. Fakat, hem felsefenin hem de teolojinin en cetin sorularından birini ele alırken, tartışmayı gözle görü- lür bir şekilde ayrıntılı yapmaktadır. “*Cemîl-i Mutlak ve Rahîm-i Mutlak ve hayr-ı mutlak olan Zât-ı Ganiyy-i âle’l- itlak, nasıl oluyor ki, biçare cüzî ferdleri ve şahısları musibete, şerre, çirkinliğe müptelâ ediyor?*” Bu soru çok karmaşık ol- duğunun son derece farkında olan Nursî, her ne kadar dolaylı olarak da olsa, mevzuyu açık bir şekilde ortaya koymak için, doğrudan doğruya Allah’ın merhamet ve cemel hazinesinden çıkan hususlarla, O’nun kainatta küllî bir şekilde cârî olan ve *Îlâhî irâdenin* mazharı olup, *âdetullah* ismiyle yâd edilen ka- nunlarından kaynaklanan bir takım hususlar arasında pratik bir ayırım öne sürmektedir. Allah’ın merhamet ve cemel hazinesi bütün hayır ve güzellikleri ihtivâ eder. Allah, mahlûkâta karşı sonsuz merhameti ve keremi ile, onları karşılıksız ihsan et- mektedir. Ancak kainatta cârî olan *Îlâhî* kanunlar ise, cüz’î bir takım şerhleri ve musibetleri bünyesinde barındırmaktadır. Allah cc. küllî maksatlara, *Îlâhî* gayelere ve maslahatlara hiz- met eden küllî kanunların korunması ve devamı için, bu gibi şerhleri *Îlâhî* irâdesiyle araya yaratmaktadır. Böyle musibet ve belâlara karşı ise, feryat eden mahlukların imdadına Allah cc. hususî inâyet ve yardımlarıyla yetişmektedir. Öncelikli olarak, herşeyin Halıkı ve Rezzâkı, yani herşeyi yaratan ve yaşatan bir yaratıcı olarak Allah cc. istediği gibi icraat yapmaktadır²⁷.

İ’lem eyyühe’l-aziz! Hiçbir insanın
Cenab-ı Hakka karşı hakk-ı itirazı yoktur.
Ve şikva ve şikayete de haddi yoktur.
Çünkü, şikayet eden ferdin hilaf-ı hevesini

²⁷ Şualar, 2, s. 60; The Rays, 2, s. 40.

iktiza eden, nizam-ı alemde binlerce hikmet vardır. O ferdi irza etmekte, o bin hikmetin iğdabı vardır. Bir ferdi razı etmek için bin hikmet feda edilemez.

Eğer hak onların keyiflerine tabi olsaydı, gökler ve yer hep fesada uğrardı. (Mü'minün Sûresi: 23:71.) Eğer her ferdin keyfine göre hareket edilirse, dünyanın nizam ve intizamı fesada gider.

Ey müteşekki! Sen nesen? Neye binaen itiraz ediyorsun? Cüz'i hevesini külliyat-ı kainata mühendis mi yapıyorsun? Kokmuş olan zevkini nimetlerin derecelerine mikyas ve mizan mı yapıyorsun? Ne biliyorsun ki, zannettiğin nimet nikmet olmasın? Senin ne kıymetin var ki, sineğin kanadına müvazi olmayan hevesini tatmin ve teskin için felek çarklarıyla hareketten teskin edilsin? Öyle mi?! Lâkin sen, kendi nefsinin ve halini Allah'a şikâyet edebilirsin. Yoksa ondan şekvaya hakkın yoktur. Çünkü vücudun bir Harman kadar hisselerinden, ancak bir habbe kadar senin hissen olabilir. Hem köle ve abd, haddini aşır mâlikiyet davasında bulunamaz. Binaenalyh, sen de haddini bil, tavrını tecâvüz etme.

İ'lem eyyühe'l-aziz! Cesedin bir uzvundaki bir hücrede yapılan tasarruf, en evvel cesedi tasavvur etmeye mütevakkıftır.

Çünkü, küllün nakışlarıyla, ahvaliyle cüz'ün çok alaka ve münasebetleri vardır. Eyleyse, cüzde tasarruf, Halık-ı Küllün emri altındadır²⁸.

Nursî Allah'ın bu âlemdeki adaletinin tezahürlerinden bahsederek, aşağıdaki gibi daha kesin ifadelerle kendi inanç ve itikad dünyasını dile getirmeyi tercih ederek şunları söylemektedir:

“İşte, cesed-i hayvânînin hüceyrâtından ve kanda-
daki küreyvât-ı hamrâ ve beyzâdan ve zerrâtın
tahavvülâtından ve cihazat-ı bedeniyenin tena-
sübünden tut, tâ denizlerin vâridat ve masarifine,
tâ zemin altındaki çeşmelerin gelir ve sarfiyatla-
rına, tâ hayvânat ve nebâtâtın tevellüdat ve vefi-
yatlarına, tâ güz ve baharın tahribat ve
tamiratlarına, tâ unsurların ve yıldızların hide-
mat ve harekâtlarına, tâ mevt ve hayatın, ziya ve
zulmetin ve hararet ve burudetin değişmelerine
ve döğüşmelerine ve çarpışmalarına kadar, o de-
rece hassas bir mizanla ve o kadar ince bir öl-
çüyle tanzim edilir ve tartılır ki, akl-ı beşer hiçbir
yerde hakikî olarak hiçbir israf, hiçbir abes gör-
mediği gibi, hikmet-i insaniye dahi herşeyde en
mükemmel bir intizam, en güzel bir mevzuniyet
görüyor ve gösteriyor. Belki, hikmet-i insaniye,
o intizam ve mevzuniyetin bir tezahürüdür, bir
tercümanıdır.

²⁸ *el-Mesneviyyu'l-'Arabiyyu'n-Nûrî*, Nâşir. Ceylan Çalışkan, İstanbul: Sözler Nesriyat, 2003, s. 483-4; **Mütercimim Notu**: Buradaki tercümenin bir kısmı Mesnevi-i Nûriye, Abdülkâdir Badıllı, İstanbul 1998, Çalış Ofset, s. 428'den alınmıştır.

İşte, gel, Güneş ile muhtelif on iki seyyarenin muvazenelerine bak. Acaba bu muvazene, güneş gibi, Adl ve Kadîr olan Zât-ı Zülcelâli göstermiyor mu?

Ve bilhassa, seyyarattan olan gemimiz, yani küre-i arz, bir senede yirmi dört bin senelik bir dairede gezer, seyahat eder. Ve o harika sür'atiyle beraber, zeminin yüzünde dizilmiş, istif edilmiş eşyayı dağıtmıyor, sarsmıyor, fezaya fırlatmıyor"²⁹. "Eğer sür'ati bir parça tezyid veya tenkis edilseydi, seknesini havaya fırlatıp fezada dağıtacaktı. Ve bir dakika, belki bir saniye muvazenesini bozsa, dünyamızı bozacak, belki başkasıyla çarpışacak, bir kıyameti koparacak"³⁰.

Küçük âlemde (Âlem-i Asğar) İlâhî Adaletin Tezâhürü

Nursî'nin düşüncesinde, Kur'an'ın ilk suresi olan Fatiha'da zikredilen *es-sırâta'l-müstakîm* (dosdoğru yol), üç temel özelliği olan adalete işaret etmektedir. Bunlar, hikmet, iffet, şecaat olup, hepsi insanî yetenekler ya da kuvveler arasında, orta ya da vasat yani istikâmetli yolu temsil etmektedir. Bu kuvvelerden birincisi bütün menfaatleri celbetmek için verilen *şehvet* kuvvesidir. İkincisi zararlı şeyleri defetmek için verilen *gadab* kuvvesidir. Üçüncüsü ise, iyi ve kötüyü birbirinden temyiz etmek için *akıl* kuvvesidir.

Diğer taraftan bu kuvvelere din ve şeriat bir sınır koyduğu halde, fitrî olarak, yani yaratılış açısından her hangi bir sınır

²⁹ Lem'alar, 30, s. 800; The Flashes, 30, s. 401.

³⁰ Lem'alar, 30, s. 800; The Flashes, 30, s. 401.

konulmadığı için bu kuvvetlerin herbirisinin tefrit, vasat, ifrat adıyla üç mertebesi bulunmaktadır. Eğer bu kuvvelere bir sınır konulmаса, Nursî, bunların hem kişinin kendisine hem de başkalarına zulümde bulunacağı ikazını yapar. Bir başka ifadeyle, bu kuvvelerin insan tarafından kullanılmasında, Nursî'nin tafsilatlı bir şekilde dile getirdiği gibi, üç muhtemel durum ortaya çıkmaktadır; bunlardan birincisi, bu kuvvelerin yetersiz ya da eksik kullanılmasıdır ki ihmalkarlığı netice verir; ikincisi, bu kuvvelerin sınırsız bir şekilde kullanılmasıdır ki ifrat ve aşırılığa yol açar; üçüncüsü de, istikâmetli bir şekilde kullanılmalarıdır ki, adaleti netice verir. Akıl kuvvesinin kullanılmasındaki herhangi bir eksiklik ya da kullanmada yetersizlik, Nursî'ye göre ahmaklığa ya da kişinin aptallığına sebep olur. Diğer taraftan, bu kuvvenin aşırı bir şekilde ya da sınırsız bir şekilde kullanılması da hatalı sonuçlara ve aldatmalara yahut, malâyânî şeylerle çok fazla meşguliyete yol açabilir. Bu kuvvenin dengeli kullanımı ise, adalet ve hikmeti ortaya çıkaracaktır. İlâhî Kanunun en başta gelen kaynağı olan Kur'an'ın yapılacak işlerde sürekli insana itidal ve istikâmeti hatırlatmasının sebebi de işte budur. Nursî'nin müteaddit yerlerde naklettiği "...emrolunduğun gibi dosdoğru ol!..." (Hud 11:112) âyeti bu durumu sık sık hatırlatan emirlerden birisidir³¹.

Görüldüğü gibi, Nursî için, mikro âlemde, yani insan bedeninde İlâhî adaletin tezâhürü, İlâhî kanunun yardımıyla insanın kabiliyet ve kuvveleri ile tesis ettiği denge ve âhenk anlamına gelmektedir. O aynı zamanda bu anlamdaki adaleti, orta yolu takip etmek ve bütün beşerî fiillerde istikâmet üzere hareket etmek şeklinde anlamaktadır.

³¹ *İşârâtü'l-İcâz*, s. 32; *Signs of Miraculousness*, pp. 29-30

İlâhî adaleti Sürdürmek

Nursî, hilkat ve yaratılışta Allah'ın adaletini anlattığı bahsin sonuna doğru, günümüz terminolojisi ile söyleyecek olursak, *çevreci* bir tutum yakını. Bu tutumuyla, hali hazırda insanlığın yüz yüze kaldığı bir kısım hakiki ekolojik problemleri ve sorunları adeta önceden görmüş gibidir. O evvela, Allah'ın bu âlemde gösterdiği olağanüstü adaletten her nasılsa gâfil olup, sorumsuzca hareket eden ve o adalete hiç saygı göstermeyip, bilerek-bilmeyerek onu ihlal edenleri şiddetli bir şekilde tenkit eder. O bu yüzden insanı hem bütün varlıklara karşı, hem de İlâhî rahmetle depolanan kaynaklara hırs ve tutkularıyla zulmetmesine karşı en güçlü ifadelerle ikaz eder. Bu önemli konu ile ilgili olarak bazı ikazlarına kulak verelim:

“Ey israfçı, iktisatsız, ey zulümlü, adaletsiz, ey kirli, nezafetsiz, bedbaht insan! Bütün kâinatın ve bütün mevcudatın düstur-u hareketi olan iktisat ve nezafet ve adaleti yapmadığından, umum mevcudata muhalefetinle, mânen onların nefretlerine ve hiddetlerine mazhar oluyorsun. Neye dayanıyorsun ki, umum mevcudatı zulmünle, mizansızlığınla, israfınla, nezafetsizliğinle kızdırıyorsun?”

Evet, ism-i Hakîmin cilve-i âzamından olan hikmet-i âmme-i kâinat, iktisat ve israfsızlık üzerinde hareket ediyor, iktisadı emrediyor. Ve ism-i Adlin cilve-i âzamından gelen kâinatdaki adalet-i tâmme, umum eşyanın muvazenelerini idare ediyor. Ve beşere de adaleti emrediyor³².

³² Lem'alar, 30, s. 800-801; The Flashes, 30, s. 402.

Görüldüğü gibi, Nursî, oldukça latif bir şekilde, tabiatta görülen *metafizik İlâhî adaleti*, insan davranışlarında etkili olması beklenen *etik insanî adaletle* bağlamaktadır. O *metafizik adaleti*, her şeyin tabiatına koyarak, onları insanoğlunun fayda ve hizmetine tahsis eden ve Allah'ın Hakîm ve Âdil isimlerinden kaynaklanan ve tam yerli yerinde olan mizan ve adaletin bir ihsanı olarak görmektedir. *Etik insanî adaleti* ise, insanın kainatta adaletli bir şekilde yaratılan bütün bu mahluklara ve varlıklara karşı şuurlu-müstakim bir tavır takınarak, İlâhî adaletin muktezâlarına bütünüyle uygun hareket etmesi olarak formüle etmektedir. Yani, İlâhî adalet insana öncelikli olarak hiç bir şeyin yaratılışında kesinlikle abes, faydasızlık, gâyesizlik olmadığını ve her şeyin mükemmel bir nizam ve mizan içinde yaratıldığını³³, böylelikle de –her ne kadar insanı zorlamasa da– bu aslî yaratılışı ve nizam ve mizanı sürdürmek için nasıl hareket edeceğini öğretmektedir. Nursî, insanın Allah'ın karşılıksız ihsan ettiği bütün fitrî nimetleri israf edip, İlâhî hikmet ve adaletin en başta gelen derslerinden biri olan istikâmet ve itidal prensibini ihlâl etmesi durumunda, sadece hayatın hakikatına bütünüyle karşı bir hareket yapmış olmakla kalmayıp, aynı zamanda da dünyanın nizam ve intizamının bozulmasına yol açarak, fesadına sebep olacağı uyarısında bulunmaktadır. Bu bakımdan Kur'an, insana her zaman istikâmet dairesinde hareket etmesini hatırlatmaktadır. Bu hususta Kur'an'ın “*Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz*” (A'raf 7:31) âyeti bile aslında tek başına kafidir.

İlâhî adaletin yahut ezeli adaletin diğer bir önemli, fakat gizemli³⁴ tarafı da, bütün mahlukatın, hususan mikrosbik organizmalardan en büyük hayvanlara kadar bütün canlıları

³³ Lem'alar, 30, s. 805; The Flashes, 30, s. 410.

³⁴ Şualar, 11, s. 956.

muhafaza etmek için, Nursî'nin ifadesiyle *hayat şartlarının* yahut, daha iyi bilinen deyimiyile *hukuk-u hayat*'ın onlara verilmesidir. Bu, Allah'ın Rahmet ve şefkati sebebiyle bütün canlıların 'mükemmel bir mizan' ve 'müşterek bir nispet ve denge içinde' yaratılmaları hariç, gerekli bütün kabiliyetler ve yeteneklerle donatılması ve onlara kuvvet verilerek zayıfın güçlüden kurtarılması anlamına gelmektedir. Bir anlamda, İlâhî adalet küllî ve evrenseldir, zira fitrî olarak bütün canlıları kuşatmaktadır, ancak bir diğer anlamıyla da kısmîdir, zira yanlış hareket edenleri devre dışı bırakmaktadır³⁵. Ayrıca, böylesine bir küllî ve ezeli adalet dolayısıyla da, güzel işler daima güzel neticeler verir, kötü işler ise daima kötü semereler ortaya çıkarır³⁶.

Ne olursa olsun, Nursî'ye göre hiç kimse bütün bir yaratılıştaki hükmeden böylesine cazibedar ve harika bir güzelliğin ve kusursuz bir mizan ve dengenin etkisi altına girmekten kendisini alamaz. Hatta O, güzellik içinde güzellik, denge içinde denge, nizam içinde nizam bulunduğunu vurgulamaktadır. Bundan başka, en büyük mahluklardan en küçüklerine kadar her bir mahluk, adaletin mizan ve dengesi önünde omuz omuzadır.

“Halbuki, o büyüklerden öyleleri var ki, eğer bir saniye kadar muvazenesini kaybetse, muvazene-i âlemi bozacak ve bir kıyameti koparacak kadar bir tesir yapabilir”³⁷.

Bu düşüncesini açık bir şekilde ortaya koyarken Nursî, Hüc-

³⁵ Lem'alar, 30, s. 824; The Flashes, 30, s. 452-3.

³⁶ Şualar 11, s. 956-7; The Rays, 11, s. 231.

³⁷ The Rays, 2, s. 38; Şualar, 2, 859.

cetu'l-İslâm İmam Gazâlî'nin kısaca *el-ımkânü'l-eşref* veya *ebda*' diye bilinen ve 'gerçekte var olan dünyanın, mümkün dünyaların en mükemmeli' olduğunu açıkça varsayan ve 'imkan âleminde şimdi olandan daha güzeli ve daha harika olanı yoktur' anlamındaki çok meşhur metafizik doktrinini çok samimi bir şekilde dile getirmektedir. Böyle bir doktrin, sadece İslam felsefesi ve kelâmında³⁸ ciddi bir tartışmaya sebep olmakla kalmamış, aynı zamanda, bu düşünceyi hilkatteki 'adalet ve mizan' anlayışına dahil ettiği görülen Nursî gibi birçok düşünürün teosofik fikirlerine de ilham vermiş ve onları etkilemiştir. Aslında Gazâlî'nin yukarıda zikredilen vecizesi, 'şümüllü ve gayet hassas mizan ve bu ihatalı ve her cihetle mucizâne intizam ve insicam, gündüzün ortasındaki ziyanın güneşe işaretinden daha parlak'³⁹ şeklinde ifadesini bulan etkili ve güçlü kanaatini nakletmesine hizmet etmiştir.

Taşıdığı büyük önemden dolayı, Nursî konuyu daha da ayrıntılı bir şekilde ele alarak, Cenâb-ı Hakk'ın *mizan* kelimesini Rahman suresinde dört defa tekrar zikrettiğini hatırlatmaktadır.

"Göğü Allah yükseltti ve mîzanı O koydu. Sakın dengeyi bozmayın. Ölçüyü adaletle tutun ve eksik tartmayın. (al-Rahman 55: 7-9)

Bu âyetten Nursî'nin âlemine açılan mâna şudur: Büyük, küçük; müşahhas, mücerred, maddî, manevî hilkatteki herşey adalet prensibine tabidir. Hiç bir varlıkta, ne bir fazlalık ne de bir eksiklik bulunmadığı gibi, bir adaletsizlik, bir mîzansızlık

³⁸ Bu konuyla ilgili geniş çaplı bir inceleme ve İslâm kelâmında konunun farklı mânaları için bkz., Eric L. Ormsby, *Theodicy in Islamic Thought: The Dispute Over al-Ghazali's 'Best of all Possible Worlds,'* Princeton: Princeton University, 1984, s. 35-37.

³⁹ Şualar, 2, s. 859; The Rays, 2, s. 39.

da kesinlikle yoktur. Mizan konusu, Kur'an'ın hemen her tarafında tekrar tekrar üzerinde önemle durulan hakikatlerden birisidir ve Allah cc. kullarının dikkatini sürekli olarak bu konuya çekerek, ferdî ve içtimâî hayatlarında mizandan ayrılmamalarını emretmektedir. Üstelik, Nursî'ye göre bu hakikatların tamamını tahrip etmek, adeta kainatı tahrip etmek gibi imkansızdır.

Bu yüzden, insan dünyadaki mizana müdahale etmek ve kendi mizansız ve ölçüsüz fiilleriyle kendi menfaati için kullanmak yerine, o mizanı muhafaza etmek için elinden gelen çabayı sarfetmelidir. Zira, insan da dahil olmak üzere bir çok mahlukun hayatı, ayrıca onların sağlıklı ve uygun bir şekilde gelişmesi Allah tarafından tesis edilen ve herkes için bir rahmet hüviyetini taşıyan bu adaletin korunmasına ve insanın her zaman ona uygun hareket etmesine bağlıdır. Allah tarafından sınırsız istidat ve kabiliyetlerle donatılmış insandan başka hiç bir varlık, serbest kalmış hevâsı, hırs ve açgözlülüğü yüzünden, dünyada görülen bu olağanüstü adaleti tahrip edemez ve onu rahmetten, sefalet ve ızdıraba dönüştüremez. Aslında Nursî, bu sorumsuz insan davranışlarının muhtemel sonuçlarının tam olarak farkında olduğundan, bu gezegen üzerinde Allah'ın *halifesi* olarak bizlere şerefli makamımızı sürekli olarak hatırlatmakta ve hepimizi bu ulvî görevin muktezâlarına göre mümkün mer-tebe sebat ederek görev ve sorumluluklarımızı üstlenmeye davet etmektedir. Kainatta Allah'ın tesis ettiği fitrî adaletin korunması üzerine yaptığı sürekli vurgu ile, Nursî bir şekilde etik, ahlâkî, sosyal, siyasal adaletin bütün çeşitlerinin tam ve doğru anlaşılmasının ve bunların yeterli bir şekilde uygulamaya konulmasının öncekisini, yani kainattaki İlâhî Adaleti kabul etmeye dayandığını îma etmektedir. Şayet Allah'ın kainattaki her şeyi kuşatan adaleti, her bir varlığa bir rahmet ola-

rak ihsan edilmişse, o halde, insanın aktif bir şekilde bu adalete iştirak etmesi, aynı derecede hem kendi hayatı, hem de diğer varlıkların hayatı için bir rahmet olacaktır. Bu anlamda, Nursî'nin adalet vizyonu, insanın kendi dışındaki bütün varlıklara karşı adil olmasını istediği ve Allah'ın rahmetinin bir parçası olarak bütün mahlukların fitratına yerleştirdiği dünyadaki adalet ve mizanın sürdürülmesi ve korunmasına katılmaya kişiyi teşvik ettiği için, sadece bütüncül değil, aynı zamanda pragmatik özellikler de taşımaktadır.